

skoj književnosti. Ako bi pak bilo nužno, da se i u hrvatskoj i u srpskoj književnosti upotrebljava samo jedan oblik, onda bi to morao biti oblik *razočaranje*, jer za nj govori i pravilnost tvorbe i govorna i književna praksa velikoga područja. Ali dakako to nije nužno: kao što postoje mnoge druge dvostrukosti, na pr. *točka* i *tačka*, *izradba* i *izrada*, *gripa* i *grip*, pa to nikomu ne smeta, tako mogu paralelno živjeti i *razočaranje* i *razočarenje*, svaki na području, u kojem se tako govori.

Zadržao sam se malo dulje na ovom slučaju, jer je on poučan i za druge slučajeve s ova tri razloga: 1. u takvim je slučajevima uvijek bolje govoriti na temelju materijala iz književnosti nego po sjećanju, 2. nije dovoljno osvrtni se samo na stanje u jednoj književnosti, nego u obadviije, dakle na stanje i u hrvatskoj i u srpskoj književnosti, i 3. nije potrebno istiskivati jedan oblik riječi ili fraze, ako je on proširen ili u hrvatskoj ili u srpskoj književnosti.

Prema svemu iznesenom riječ *razočaranje* posve je dobra i pravilna naša književna riječ, te nema nikakva razloga, da je potiskujemo.

Ljudevit Jonke

AKTUALAN ILI AKTUELAN?

Kad kažemo, da po Boranićevu Pravopisu treba pisati *aktualan*, a ne *aktuelan*, tada se mnogi bune, nazivaju to nasiljem, jer se često govori i piše *aktuelan*. Spomenemo li, da i Maretić u »Jezičnom savjetniku« preporučuje nastavak *-alan* kao bolji, neki tada uzimaju »Rječnik stranih riječi«, koji kod *aktualan* upućuje na *aktuelan*, Maretiću prišiju: čistunac, sitničav profesor, kabinetски radnik i time završavaju raspravljanje. Međutim, ovakvim se postupcima ne dokazuje ništa, pa je zato potrebno, da cijelo pitanje malo potanje razmotrimo, a onda tek da donesemo svoj sud.

Nevolja ne bi bila velika, kad bi dvostruk oblik imala samo ova jedna riječ, ali ih ima više, u kojih nalazimo *sad a*, *sad e*, bez ikakve razlike u značenju: *grādualan-grāduelan*, *manualan-manuelan*, *oficijalan-ofi-*

cijelan, *principijalan-principijelan*, *tekstualan-tekstuelan*, *uzualan-uzuelan*, *vizualan-vizuelan*. Jasno je, da treba uzeti u obzir sve ove pridjeve, a ne samo neke.

Korijen je tim riječima u latinskom jeziku, koji za pridjeve toga tipa ima nastavak *-alis*. Mi smo odbacili *-is*, dodali naš nastavak *-an* i tako dobili *-alan*. Ali sve takve pridjeve nismo primili neposredno iz latinskog (odnosno novolatinskog) jezika, nego iz francuskog ili njemačkog. Kako ovi jezici u nekih pridjeva imaju nastavak *-el*, to je njihovim utjecajem došlo u našem jeziku do dvostrukih oblika. Kojima da dade-mo prednost? Pogledamo li u »Rječnik stranih riječi«, vidjet ćemo veliku nedosljednost: *principijelan*, *vizuelan*, ali *tekstualan*; kod *oficijelan*, *virtuelan* upućuje na *oficijalan*, *virtualan*, a kod *aktualan* na *aktuelan*. Vujaklija u »Leksikonu stranih reči« bilježi jedan ili drugi oblik ili i jedan i drugi, ali se kod njega već nazire neko pravilo: pridjeve iz latinskog jezika piše sa *-alan*, a one, za koje misli da su iz francuskog, sa *-elan*. Budući da se ovo sa sigurnošću vrlo teško određuje, to se i kod njega ne može utvrditi neko pravilo. A po-njednja je još i veća, ako pomislimo, da se i riječi od istoga korijena pišu i sa *-al-* i sa *-el-*: *aktualizam*, *aktualizacija*, *aktualizirati*, *aktualitet*, uz *aktualnost* i *aktuelnost*, *aktualan* i *aktuelan*; *vizualan* i *vizuelan*, ali samo *vizualizacija*.

Jezik u svemu teži za sistemom i nastoji, da razne utjecaje uskladi s pravilima i zakonima, koji u njemu već postoje. A u našem jeziku imamo velik broj pridjeva na *-alan*, na pr. *centralan*, *eventualan*, *individualan*, *intelektualan*, *kapitalan*, *kriminalan*, *legalan*, *liberalan*, *materijalan*, *specijalan*, premda neki od njih u francuskom i u njemačkom jeziku imaju *-el*, na pr. fr. *eventuel*, *individuel*, *intellectuel*, *matériel* (njem. *eventuell*, *individuell*, *intellektuell*, *materiell*). Tim je naš jezik dovoljno jasno pokazao smjer, u kojem treba da tražimo rješenje. Dopustimo li ovdje razne utjecaje, kako bismo nekoga uvjerali, da nije dobro *eventuelan*, kad bi on tako govorio navodeći, da i Francuzi i Nijemci imaju *-el*?

Mislim, da sada možemo s pravom reći, da je i bolje i pravilnije *aktualan*, *gradualan*, *vizualan*...

Znači onda i *principijalan*? Ovaj je oblik, istina, malo neobičan, ali neki tako ipak pišu, na pr. V. Vuković u II. knjizi »Od Steinitzta do Botvinika«: *principijalan* (str. 195.), *principijalnost* (str. 193.). Mnogi će se na to nasmjehnuti i biti i dalje uvjereni, da su ipak bolji oblici na -elan. Međutim, u ovoga pridjeva pravilniji je oblik principski, kako ima Ristić-Kangrga u »Rečniku sh. i nem. jezika«, a tim se oblikom služi prof. Ivšić, prof. Belić i neki drugi jezični stručnjaci. Još je bolje, da upotrebimo riječ *načelan* (dosljedan, osnovni, početni, prvotni). Naime, mi često zaboravljamo, da za neke pojmove imamo i naše riječi ili bar usvojene slavenske. Tako mjesto *oficijalan* možemo reći *služben*, *uredovan*, *vladin*, *svečan*, *suh*, već prema smislu; mjesto *uzualan* — *običan*, *običajan*, *uobičajen*, *redovit*; mjesto *gradualan* — *postepen*, *postupan*, *stupnjevit*; mjesto *virtualan* — *skriven*, *moguć*, *snažan*, *sposoban* i sl. Razmotrimo li samo malo pitanje značenje riječi *aktualan*, vidjet ćemo, da mu je u mnogim rečenicama vrlo teško odrediti pravo značenje i da bi se često ista misao mogla lijepo reći i našim riječima: *suvremen*, *današnji*, *sadašnji*, *istinit*, *istinski*, *zbiljski*, *stvaran*, *pravi*, *činjenički*, *važan*, *značajan*, *hitan*, *neodložan*, *neodgodiv*, *živ*, *nuždan* i sl. Pogledajmo to na nekim primjerima. 4. VIII. 1956. čitamo u »Vjesniku«: »Oba ekonomska instrumenta, potpisana u Moskvi, imaju krupno značenje u aktuelnom razvoju ekonomskih odnosa i ekonomske suradnje među spomenutim zemljama.« Zar ovdje aktuelan ne znači sadašnji, današnji, suvremen? — 7. VIII. 1956.: »To je, bez sumnje, pogodan put za naše re-

čisere, da kroz aktuelnu, domaću temu osvoje žanr akcionog filma i žanr kriminalca.« Vrlo se jednostavno i razumljivo moglo reći ovako: ... suvremenom domaćom temom... (Da i ne spominjem, što bi se još u toj rečenici moglo reći bolje i ljepše.)

Da ne bismo mislili, kako to vrijedi samo za novinarski jezik, evo nekoliko primjera iz filozofskih knjiga većinom naših današnjih pisaca. »Njegove pak polemike na jednoj strani, a suradnja s mnogim misliocima svoga vremena na drugoj, daju mu u okviru renesansne filozofske misli osobito aktuelno mjesto« (važno, značajno, živo, zaoštreno, istaknuto). »Sam se približio knjizi i kao samouk studirao najaktuelnije mislioce svoga vremena od Kopernika pa do Paracelsusa i Weigela« (najznačajnije, najvažnije, najbolje mislioce). »...pokazuju i veliko Grotiusovo empirijsko poznavanje aktuelnih problema života« (poznavanje značajnih ili važnih životnih problema). »No i taj roman nije bio nedužna i neaktuelna fantastična pričica, jer zbog nje ne bi sjedio njen tvorac... u tamnicama« (nedužna i beznačajna, nesuvremena fantastična pričica). »Mišljenje samo ne bi tako nikada prešlo iz nebitka u bitak, ili ako čete, iz potencijalnog bitka u aktuelni.« (Bazala, Povijest filozofije, III. knjiga, str. 248.) I ovdje se može reći našim riječima: stvarni, zbiljski, živ.

Kome je dakle stalo do jezične ljepote, čistoće i pravilnosti, taj će nastojati, da u prvom redu upotrebi našu riječ, a ako već mora stranu, onda treba da je upotrebi u obliku, koji se slaže s prirodnom težnjom našega jezika. »Vjesnik u srijedu« je jedan od rijetkih, koji to u ovom pitanju čini.

Stjepan Babić

OSVRTI

OSMI SASTANAK PRAVOPISNE KOMISIJE

Od 17. do 22. prosinca 1956. održan je u Beogradu osmi sastanak Pravopisne komisije u prostorijama Srpske akademije

nauka. Prisutni su bili svi članovi Komisije, a dnevni red zasjedanja bio je ovaj: 1. pretres formulacija o palatalizaciji, o refleksu jata, o prijelazu glasa *l* u *o*, o pisanju velikih i malih slova, o sastavljenom i rastavljenom pisanju riječi, o interpunk-